

SAAS

Газет
1991-чи илдин
январ айынын
11-дөн нәшр
олунур

№47 (351) 13 СЕНТЯБР 1997-чк. ИЛ

„ӘЛИНЧӨ“ АЗӘРБАЙҖАН ХЕҖРИҖӘ ЧӘМИҖӘТИНИН ГӘЗЕТИ

Гиҗәти 1000 маанат

Ф. КӨЧӘРЛИ ПУБЛИСИСТИКАСЫНДА БӘДИИ ӘДӘБИЯТДАН ИСТИФАДА ҮСУЛЛАРЫ

Көчәрли чап етдирдиҗ мөгәләсинин бириндә зиҗәлиларла чамаат арасында җахынлык олмадығыны бөҗүк көдәр һисси илә гејд едир вә буну белә ифаде едир: «Һәлә һәр бир төрафин көчү дә әҗрьдыр, һечи дә». Зиҗәлиларымыз чемаатымызын пис вәзијәтдә јашамасына тәәччүблә бахыр, чамаат да онлардан һеч бир көмөк олмадығыны көрдүҗү үчүн «онларден һүркүр».

Көчәрли о дөвр зиҗәлиларынын бөҗүк өксәријәтини белә характеризә едир: Зиҗәлиларымыз халга о гөдәр једдырлар ки, һәтта бу халгын ичәрисиндән чыхдыгларыны белә у.удурлар. Онлар мүәјјән бир иш көрмәк әвәзинә јалныз бош сөзләр вәситәси илә милләстин дәрдринә өләч етмәјә чалышырлар. Көчәрли зиҗәлиларын вәзифәсини нәдә көрүрү Көчәрлигә көрә, зиҗәлилар милләтин нәфәс алдығы һәвә илә нәфәс алмалы, онун шадлығына вә гәминә шәрик олмалы, онун дәрдини дәриндән өјрәнмәлидир вә «үсули төдәвәсинә ләзым олан дәрманлары истә’мәл гылмалыдыр».

Зиҗәлиларла халг арасында мөһкәм әләгә олмәмәсынын сәбәбини Көчәрли онларда халга гаршы мөһәббәтин олмәмәсында көрүрдү. «Һәр бир шәји чүнбүш вә һәрәкәтә кәтирән, һәр бир шәјә дирлик вә зинәт верән мөһәб-

бәтдир. Бу һисси—али исе бизим интелликејсиямызын үрәјиндә јохдур».

Көчәрли зиҗәлиларын сөздә пәһләван олдугларыны, әмәли ишә кәлдикдә исе истираһәт үчүн өз хәнәләринә чәкилдикләрини јазыр. Фикрини сүбута јетирмәк үчүн Ә. һәғвәрдијевин «Милләт достлары» адлы һекәјәсини мисәл кәтирир. Мүәлиф бу һекәјәни јаланчы милләт достларынын доләнәчәгынден көзәлчә вә төртөзәчә бир нүмунә әдләндәдирыр.

Көчәрли јазыр ки, бир гисим зиҗәлилар, һәтта милләтә дивән тутатута зәһирдә куја онун дәрдринә галырлар.

Ф. Көчәрлинин «Һәјәтә дө’вәт» адлы мөгәләси өз дөврү үчүн чох бөҗүк әһәмәјјәт кәсб едән мәсәләгә һәср олунмушдур. Мөгәләдә Ф. Көчәрли бүтүн мүсәлманларә үзүнү тутараг үләмәләрын вә’з етдиҗи «дүнја беш күндүр, беши дә гәра» кими инсәни һәјәтдан чәкиндирән мүртәчә бахышын әлејһикнә чыхыш едирди. Онларын халга вә’з етдиҗи:

Еј әзизәни Бир бахын
Дүнјагә ибрәтхәнәдир.
Ахырын фикр етмәјән
агил дејил дивәнәдир.

Ф. Көчәрли башга јердә белә изаһ едир: «Дүнјакир вә таһакир вәкзләр үчүн чемаатын белә гәфләт вә чәһаләтдә јашама-

гы, әлбәттә, чох хәјрдир. Һәр нә ки, аз-чох онлар газаныб тәһсил етсәләр кәтириб өз ағаларына тәслим едәчәкләр, өзләри исе аза гәнаәт едиб, анчаг беш күнлүк өмүр әлдә бир азачыг сәрмәјә сахлајачаглар».

Бурада Ф. Көчәрли вәкзләрин дилиндән ашағыдәкы мисралары мисәл кәтирир.

Нә көрәкдир сәнә бу
дөвләтүмәл,
Лүкүнү јүнкүл ејлә еј
һәммәл.

Ф. Көчәрли һәјәтә бу чүр бахышын пис нәтичәгә сәбәб олдуғуну авропәлиларла мүсәлманларын мәишәтини мугәјисә јолу илә верир: «Дөвләт, сәрвәт, мә’рифәт, камал, һүнәр, билик, бачерыг, раһәт күзәрән авропәлилардә, фәғр, зәләләт, јохсуллуғ, чәһаләт, авамлык, һүнәр, сизлик, нараһәтлык, ичә’сәрәт вә кәсәләт әләми исламда. Бунлар фәләкәт вә гәфләтдә, онлар чиддијәт вә сәвәдәтдә; бунлар өлү, онлар дири». Мәгәләнин сонундә Ф. Көчәрли өз һәмвәтәнләринә белә мүракиәт едир: «Еј гардешләр, һәјәтын гәдирини билиниз, һәјәт Аллаһ-Тааланын әтијјәсидир, ајылыныз, һәрәкәт единиз, апы-бачаларынызы ачыныз, евинизә ишыг дүшсүн. Көзүнүзүн тозуну силиб, диггәт илә өтрафа бахыныз, һәр кәс ишләјир, чалышыр, һәјәтдан нәф’бәрдар олур».

В. ПИРӘЛИЧЕВ.

[Әвәли кәчән нәдрә-миздә]

SƏS

Гәзет
1991-чи илдин
январ айынын
11-дән нәшр
олунур

№46 (350) 6 СЕНТЯБР 1997-чи ил

„ӘЛИНЧӘ“ АЗӘРБАЙҖАН ХЕЈРИЈӘ ЧӘМИЈӘТИНИН ГӘЗЕТИ

Җирәти 1000 маһат

Ф. КӨЧӘРЛИ ПУБЛИСИСТИКАСЫНДА БӘДИМ ӘДӘБИЈАТДАН ИСТИФАДӘ УСУЛЛАРЫ

ИКИНЧИ МӘГАЛӘ

Ф. Көчәрли XIX өсрин сону XX өсрин әввәлләриндә вәр гүвәси илә халгынын төрәггиси јолунда гөләм чалән Азәрбајҗән зијлиларындән бириди. Өзүнүн чоһсаһәли јарадычылығы илә Ф. Көчәрли халгынын төрәггиси наминә әсл вәтәндаш кими фәәлијәт кәстәрмишдир. О өз публисист мәгәләләри илә вәтәндашларыны ојатмағ, онлары ичтимәи һәјәтә чәлб әтмәк, көзүнү ачмағ, бәшгә халғларә һәрмәт вә мәнәббәт руһундә тәрбијә әтмәк, маариф вә мәдәнијәти кәмиш мигјасдә төблиғ әтмәк вә халгын көзүндән чәһәләт пәрдәсини гәлдирмағ саһәсиндә һ. Зәрдаби вә Н. Вәзиров кими төмәннасыз чәлышмышдыр.

Ф. Көчәрлинин публисистик фәәлијәти деим диггәт мәркәзиндә олмушдур. Бу барәдә алимин мүасири Ф. Ағәзәдә јазыр:

«Јәни бир гәзәт мейдана илк гәдәмини атығы һалда Фиридунбәјдән мәгәлә истәрди вә о да бу дә вәти диггәтсиз бурахмазды. һәрҗаһ бу күн Фиридунбәјин түркчә вә русчә чап едилмиш мәгәләләрини сијаһыја алсағ, һәмән сијаһы онбеш-ијirmi сәһифәлик јер тутур».

Ф. Көчәрли һәмшә әдәбијәти кәскин силә һәсәб әтмиш вә публисистик мәгәләләриндә јери кәлдикчә бәди әдәбијәт нүмунәләриндән истифадә еғмишдир. Бу чүр истифадә исе мүәллиф фикрини охучуја дегә дәгиг, охунағлы, тәм шәкилдә чәтдирылмасыны тәмин едирдә.

Бундән сонра Көчәрли өз һәмвәтәнләрини јадына салыб дејир: «Онларын да миллијәт һисси вә гејрәт дамары ајылыбдырмы! Көчәрли өзүнүк бу суалына чаваб алмағ мәгсәдилә өз вәтәнини кәзмәк хәјәлына дүшүр. Дикер тәрәфдән дә бу әрәфәдә семинарија бағландығындан шакирдләр дәрәдән азад бурахылды. Бу вахт Көчәрли өз һәмвәтәнләрини өһвал-руһијәсини өјрәнмәк мәгсәдилә «Ча-

ванширә азим олду, вәтәни-мәлуфу зијарәт едиб гоһум-гардаш, дост-ашна илә көрүшдү». Көчәрли өз һәмвәтәнләрини нечә көрдү! Бу барәдә мүәллиф јазыр: «Онларда не һүрријәтдән бир хәбәр, не иттиһад вә иттиһаддан бир әсәр көрмәдим. Бурада мән биләкс иттиһад әвәзиндә ихтилаф, иттиһағ јериндә ниһағ, гардашлығ јериндә дүшмәнчилик, бүгә вә әдавәт, һүрријәт әвәзинә үбудијәт вә дәнәвәт көрүб, үрәјим гәм вә гүссә илә долду».

Көрүндүјү кими, Көчәрлинин дә Зекир кими хәјәлләри боша чыхыр. Гәрәбағ торпағы бәрәкәтли олса да, адамларынын елмдән хәбәрсиз олмасы Көчәрлини пәришан едир. Көчәрлини бу сәфәр заманы пәришан едән сәбәбләрдән дикәри бу торпағын вәр-дәвәтнини өчнәбиләрин чибинә ахмасыдыр. Бәјләр бир-биринә бәсләдикләри пахыллығ үзүндән мүәјјән мәсәләләрин һөллиндә мүвәфғә олмурлар. Шәхси һиссләр исламы, милләти белә онларә унутдуруп. Бурада Көчәрли јәнә дә Закир мурачиәт едир: «Јәнә Закир әләјһирр әһмәнин өлли сәнә бундан әввәл јаздығлары јадыма дүшдү. О өз досту Мирзә Мейдијә белә јазмышды:

Чәнә јетдим дәрдү гәми-мәһнәтдән,

Гуртармадым

өндишәдән, хиффәтдән.

Башымы көтүрүб бу

вилајәтдән

Кетмәлијәм бир дијарә,

өзим.

Башгә милләтин тачирләрини һансы иши Көчәрлинин диггәтини чәлб едир: «Онлар ишләрини бунәврәли вә әсәсли көтүрүб, мал илә матаһларынны гејри-тајфалар әрасында иштишар әтмәсә» гыһырлар вә бу нәһәләри илә мал вә дәвәләти дәхи өзкә милләтләрдән газаныб, ләзим олан мәғалларда өз милләтләрини хәјринә вә реф'и — еһтијагына сәрф едирләр».

Демәли, Көчәрли онларын тичәрәтиндәки мүтәрәгги чәһәтләри бәјәнир. Башгә милләтләрин тачирләри һачы Гәрә кими хәсис дәрјилләр вә јери кәлдикдә өз милләтләрини хәјринә вәр-дәвәтләриндән истифадә едирләр: «Ермәни тајфасынын чәмијәти — хәјријәләринә ермәни түччар вә базирканын кассаларындан он минләрчә вә јүз минләрчә пул даһил олмасына көрәк шүбһә олунмасына».

Көчәрли Зекирин өзүндә дә мәнсуб олдуғу ханзадәләр синфини онун өзү тәрәфиндән төнгид едилмәсини тәғдир едир.

Ханзадәләр шишә таһар

рәјәти,

Өзләрини дәјил малү-

дәвләти,

Ода төпәр һарда дүшсә

фүрсәти,

Мужикә сәјр ејлә, ағаја

бир бах.

Бунлар елә һәмән бәјзадә синфидир ки, Көчәрлинин «өз кәндиндә рәјјәт ушағларынын тө'лими үчүн бир мөктәб ачдыр» төклифинә белә чаваб вәрир: «Сән нәһәг јерә белә сөзләри бизим чәмаатын ичиндә данышыр-сән вә сырларына иғтишаш салырсан. Рәјјәт тајфасына охумағ-јазмағ нә ләзимдыр! Сөзүн доғру-суну билмәк истәјирсән сәнә дејим: Мән һеч вахт истәмәрәм ки мәнни рәјјәтим елимли вә ганаҗағлы олсун. Ондан мәнә вә вәладыма нә фәјда! Мән ө'ән өз мүлкүмүн ичиндә бир балача падшаһам, һәр не истәјирәм әләјирәм. һәр гисим әмр мәнән садиқ олса, төбәәләрим она сөзсүз суалсыз әмр едилбәр. Онлар зәһмәт чәкир, ишләјир, мән дә раһат јејиб падшаһ кими доланырам. Дүнја башдә белә араныбдыр: Бир зәһмәт чәкир газаныр, о бири дә раһат отуруб јејир: Ким истәр падшаһлығыны өлдән вәрсин. Ким истәр өз мәмләкәтиндә елм охутмағ илә хәјәнәткәр сәсиястләр әмәлә кәтирсин, фәсад тохуму өксин!».

Давамы вәр.

В. ПИРӘЛИЈЕВ